

LIETUVIŲ KALBOS FRAZEOLOGIZMŲ, PEJORATYVIŠKAI APIBŪDINANČIŲ ŽMOGAUS CHARAKTERIO BRUOŽUS, SEMANTIKA IR STILISTINĖS YPATYBĖS

ALGIRDAS RUŠKYS

Frazeologizacija – sudėtingas kalbinis procesas, deformuojąs įprastines žodžių junglumo išgales, praplečiantis kalbos vartotojo galimybes emociškai ir ekspresyviai perteikti mintis, jausmus. Maksimaliai susilpnėjęs denotatyvinei reikšmei, leksiniai koreliatai įgauna metaforizuotos simbolikos išraišką. Pakinta sintaksiniai ryšiai – junginys tampa gramatiniu-semantiniu monolitu. Frazeologizuoto junginio monolitiškumo esybė („semantinis vientisumas“ [Жуков, 1978, c. 31], „palyginus pastovi gramatinė forma“ [Гаврин, 1974, c. 70], stilistinė potencia) ypač ryški asmenį charakterizuojančiuose vienetuose. Daugelyje jų subjektas įvertinamas kaip *nevykęs, netikęs, ištižęs, vėpla, liurbis*.

Išskirtume keletą šios reikšmės junginių tipų:

1) metaforizuojami gamtos reiškiniai: *ištižęs kaip grybas (pupų pėdas, lepšis); kelmas nedegintas; miglos košė; vėjo papūta; sliukų pavėsis; balos lepšis (kliunkis); pūzro šmotas (pūzras LKŽ X – p. 11 ‘supuvęs medis, pagalys, puvēsiai’)*¹:

Tokia jau *kelmas nedegintas* ta tavo žmona Prng. *Lepši balos*, ko nesuvaldei arklio Plt. *Miglos košė!* Ir sudegino žekę prie pečiaus Šts. *Pūzro šmotas*, – pamane. – Nei jis man sakosi, kiek iš kur gavęs, nei kiek pragėręs *Žem*².

2) zoomorfizmais simbolizuojama asmens vertė: *veršis neraliuotas (nelaižytas); ožkos (veršio) plyšė; paršo luitas; katino drekis* (plg. vok. *Dreck* ‘purvas, nešvarumai; išmatos’); *šunies aplaiža*:

Toks *ožkos plyšė*, ans mano žemę valdys! Varn. Veršiai jūs veršiai, *nelaižytieji veršiai!* – paleido gerklę Cinokienė Žem. Ar manai, kad jis ko vertas – *katino drekis*, ir viskas Brs.

3) vartojamos mitinių personažų nominacijos: *dievo avelė (avinėlis); dievo mulkis; nei dievui žvakė(s), nei velniui šakė(s); nei dievui pypkė, nei velniui kačerga; nė dievo rykštė, nė velnio pagaikštis; nė dievui nė svietui; nei velnias nei gegutė; kelmų laumė; biesų krestis*:

¹ Dėl ribotos straipsnio apimties kontekste iliustruojama tik viena kita forma.

² Santrumpos kaip akademiniam „Lietuvių kalbos žodyne“ (LKŽ) ir J. Paulausko „Lietuvių kalbos frazeologijos žodyne“ (JP), išskyrus Ž. – Žemguliai, Klaipeidos r.

Nei toks *dievo mulkis* gerai padarys, nei tu su juom užsiimk Ll. Jis mane keikdamas *biesų kresčiu* pavadino Tl (*krestis* – pintinė su lanku). Eik, eik, *laume kelmų* – ir tu ką išmanai Ms. (*kelmas* ir *velnias (biesas)* vartojami sinonimiškai: Jau tokia *laumė* *biesų* Ž. (plg. *kelmų laumė*); arba: *Kelmas žino*, ar bus ta paga da (giedras oras) Ž. *Velnias žino*, ar ana beateis Ž).

4) kuriamos metaforizuotos buitinės situacijos: *kojos auto nestovėti*; *kultas nevelėtas (perėtas)*; *užpečkėje augęs (gimdytas)*; *kaip prarūgęs*; *lapynei drožti tikęs*; *kaip rakštis aky (delne)*; *kaip mintuvai*; *nedarytų kruopų (barščių) plėvė*; *naginės paklotas*; *nuoškų kuodelis*; *pelų maišas (maišelis)*; *piemens (piemengalio) šmotas*; *pusė lupta*, *pusė skusta*:

Nebūk toks *naginės paklotas*, būk vyras Šts. Kožnas *kultas nevelėtas* ieško, kad būtų graži Bsg. *Plėvė nedarytų barščių*, ir ta drįsta prieš motiną atsišnekėti Gs. Buvo *užpečkų augę, pro koklę penėti* rš (JP, p. 290). Kur aš tokį *pelų maišą* dėsiu Grž.

5) vartojami sustabarėję, stipriausią semantinės kompresijos laipsnį turintys idiominiai junginiai: *molio motiejus*; *sausas Jurgis*; *muilo dėdukas*:

Vai tu, *sausas Jurgi*, kur tave dėti! Kps. Nepasiverti kaip *molio motiejus!* Ds (LKŽ VIII, p. 340). Jis toks *muilo dėdukas* Šln.

6) verbaliniams nariams *tikti*, *vertėti*, *dėti* prijungiamas apibendrinamasis įvardinis komponentas *niekas*: *niekam (ne)vertas*; *niekam (ne)tikęs*; *niekam nedaras*; *niekur dedamas (niekur – įvardinis prieveiksmis)*:

Niekam tikęs tas anos vaikas (vaikinas) Ž. *Niekur dedamas* nebliko, kaip apsiženijo Šts. Tas žmogus visai *niekam nevertas* KB I 8.

Savitos nagrinėjamų frazeologizmų semantinės stilistinės ir struktūros galimybės. Vieni jų pejoratyviškumą žymi komparatyvu: a) su būtina žodžio aplinka (mikrokontekstu): *ištižęs kaip grybas (pupų pėdas, lepšis)*; *netikęs kai apatinis girnų akmuo*; b) be mikrokonteksto (*kaip mintuvai*; *kaip prarūgęs*), o kiti asmens netikimą, ištižimą, menkystą skelbia stipresniu metaforizacijos laipsniu (*balos lepšis*; *paršo luitas*; ...). Šis raiškos aspektas vyrauja. Metaforizuota frazeologinė sema iškyla kaip sudėtinis vienetas arba „komplikatyvo“ [Гаврин, 1974, c. 49] monolitas. Šioje monolitiškumo būsenoje išraišką ekspresyvinantis nedomalus lyginimas atskleidžia frazeologinės semos stilistinę potenciją. Vartojami ištižimą, netikimą simbolizuojantys ingredientai: *kelmas*, *muilas*, *užpečkė(is)*, *grybas*, *kliunkis*, *mulkis*, *plėvė*. Jų kreipinio forma visomis vidinėmis stilistinės išraiškos galiomis ir morfologiniu kontekstu aktualizuos nepriekankumo, grubių santykių situaciją. Kai kurie junginiai turi dubliuoto, sustiprinto vertinimo frazeologinį monolitą: *balos lepšis*; *velnių kliunkis*; *miglos košė*; *ožkos (veršio) plyšė*; *piemens (piemengalio) šmotas*; *nedarytų kruopų (barščių) plėvė*; *katino drekis*; *paršo luitas*; *šunies aplaiža*. Abi leksemos papildo viena kitą (sudaro neigiamo požymio kompleksą). Kilmininko neigiamas atributyviškumas iki satyros kondensuoja daiktavar-

džio vardininku simbolizuojamą pejoratyviškumo esybę. Tokia frazeologinė visu-
ma pilna ekspresijos, joje iškyla naujų intonacinių momentų. Frazeologizme *pie-
mens (piemengalis) šmotas* pejoratyvinė prasmė slypi leksemoje *piemuo* (nesubren-
dusio žmogaus simbolis: *Piemuo tebesi, ar žinai? Ž.*). Niekinimo atspalvis sustip-
rėja, nes asmuo, pasirodo, vertas tik dalies (*šmotas*) leksema *piemuo* žymimų
ypatybių. Frazeologizmuose *balos (velnių) kliunkis* pejoratyviškumą akcentuoja
semema *kliunkis* (LKŽ VI, p. 126: *kliunkis* 3. 'kukulis'; 5. 'nepaslankus, ištižęs
ir menko proto žmogus, aplamis, avigalvis, kliukis'). Transformuojame: *balos*
(*velnių*) ištiža (kukulis). Junginyje *balos kliunkis* labiau akcentuojama išti-
žimo reikšmė, nes *bala* – skysčio (vandens) susitelkimo vieta (apie subjektą pasa-
koma ir taip: Eik tu *skystime* Klp. Jau toks *skystalas* Klp.). *Velnių kliunkis*
turi ryškesnį nepasitenkinimo netikusiu žmogumi atspalvį, kurį teikia mitinio per-
sonažo nominacija. Frazeologizme *balos lepšis* subjekto ištižimas konstatuojamas
tižlaus grybo įvaizdžiu (plg.: Tokia *lepšelis* ta ano motriška Ž. Ar aš koks *lep-
šis* (ištiža), ka ni arklį nebpakinkysiu Ž). Semema *balos* hiperbolizuoja fraze-
ologinę reikšmę (išivaizduokime lepšį miško baloje) pakylėdama iki ironijos lygio.
Junginyje *paršo luitas* ryškia ekspresinę galią turi semema *luitas* (plg. transformą
paršo gabalas ir frazeologizmą *paršo luitas*).

Frazeologizmai su mitinių būtybių pavadinimais, kaip ir įvairios semantikos
nemitologinio atspindžio junginiai, dažnai įgauna neigiamojo išskaičiavimo formą.
Neiginiai paryškina frazeologinio junginio metaforizuotą esmę. Išleidę juos, pažeis-
tume struktūrą ir gramatinius semantinius komponentų ryšius. Neigiamųjų dale-
lių vaidmuo tampa dar aiškesnis, frazeologinius vienetus lyginant su jų trans-
formuota išraiška:

	Transformas
<i>nei velnias nei gegutė</i>	velnias, ne gegutė
<i>nei dievui žvakė, nei velniui šakė</i>	ne dievui žvakė, bet velniui šakė

Transforme neiginio vaidmuo susilpnėjo, nes loginis kirtis atitenka vienėtams
velnias, velniui šakė, kurie įgavo išskirtinio negatyvios žymės teigimo galią.
Nelieta prasmingos antitezės, nes viena kuri dalis jau sudaro laisvą sintagmą
(liaudyje pasakoma: *Tai velnias, ne žmogus. Tai velnias, ne vaikas*). Toks neigimas
paprastesnis, juo parodome neprielankumą subjektui. Šios grupės junginių minties
poliariškumas stilistiškai prasmingas (jį struktūriškai paryškina, akcentuoja neigi-
niai), abiejų dalių intonacinis krūvis lygiateisis. Frazeologizmai grįsti morfologine
(formaliąja) ir semantine antiteze. Dviejų antipodiškų mitinių pradų (*dievas –
velnias*) priešybė tampa dar sudėtingesnė dėl savitarpio neigimo. Taip formalu-
sis kalbinis reiškinyss jauja į frazeologizmo semantines gilumas, sudarydamas prie-
laidą pasireikšti kalbinio fakto emocingumui ir ekspresyvumui. Priešpriešinami

visi abiejų porų nariai (vartojama binarė opozicija (*dievas – velnias*) ir kontekstinė priešybė (*žvakė – šakė; dievui – svietui*). Junginiuose *nei dievui žvakė(s), nei velniui šakė(s); nė dievui nė svietui* ryškus eufonijos elementas.

Idiomas su mitiniais įvaizdžiais *dievas*, biblinis *avinėlis* desemantizuoja įprastą šių leksemų nominatyvinę funkciją, išreiškia įvairius ironizuotos kalbos atspalvius (*dievo avelė (avinėlis)* – ironizuotas gailėstis, užuojauta dėl asmens ištižimo; *dievo mulkis* – sarkazmo žymė). Toks biblinių personažų religinio vaidmens suprastinimas, „šventumo“, „idealumo“ nuvainikavimas atskleidžia jau toliau pažengusį „antropocentrizmo“ [Sauka, 1970, p. 13] procesą. Ironijos šviesa tariamos dievybės vaizdą iškreipia žmogiškų silpnybių simbolizavimu. „Frazeologizuojančios išraiškos“ [Гвоздачев, 1977, c. 73] ratas čia neplatus. Leksinės konstantos santykis su priklausomuoju nariu išreikštas įprastiniais mitinių personažų pavadinimais. Tokia fantastinė išraiška, kartais „alogiškas frazeologinio vieneto leksemų – komponentų derinys, jų „vidinio valentingumo“ pažeidimas – pats svarbiausias veiksnys išraiškingumui kurti...“ [Берлизон, 1975, c. 214].

Subjektą kaip netikusį, ištižusį dažnai žymi menkaverčių daiktų pavadinimai (*autas, rakštis, nedarytų kruopų (barščių) plėvė ...*), kurie, metaforiškai įprasminti, patys tampa vertinamuoju akcentu. Tokie frazeologizmai – tai liaudies perfrazuota ilgaamžės patirties tikrovė (plg.: kultuve kultas (išplaktas), bet nevelėtas drabužis; tarsi užpečkėje augęs (gimdytas), ne toks, kaip kiti, nevykęs, nemokąs elgtis). Stabarėjant išraiškai, šie junginiai nuėjo semantinės kompresijos kelią. Elipsė, arba atskirų leksinių elementų nykimas, sudarė sąlygas vykti idiomatizacijos procesui. Komparatyvuose *kaip prarūgęs; kaip rakštis aky (delne); kaip mintuvai* metaforizacijos vyksmo žymė išlaidyta. Metaforizacijos proceso indikatorius *kaip* žymi tarpinę grandį, kurioje frazeologinės kompresijos procesas nutrūko:

Transformas

<i>kaip prarūgęs</i>	kaip prarūgęs pienas
<i>kaip rakštis aky (delne)</i>	nemalonus (nereikalingas)
	kaip rakštis aky (delne)
<i>kaip mintuvai</i>	kaip blogi mintuvai kūlėje

Išlikus metaforizacijos proceso indikatoriumi, aiškesnė atrodo subjekto charakterio ypatybių sąsaja su lyginamų tikrovės daiktų nominacija.

Daug valstietiškos buities atributų pavadinimų yra junginiuose, sudarančiuose ryškų charakterizuojantį komponentinį monolitą. Tokuose frazeologizmuose stilistiškai gana prasmingi tampa kai kurių leksemų reiškiama diferenciniai požymiai: *kuodelis – nuošukų (okaz.)*; *paklotas – naginės (okaz.)*; *šmotas –*

piemens (piemengalio) (uz.); *maišas – pelų* (uz.)³. Pejoratyviškumo laipsnis hiperbolizuojamas dar mažesnės vertės daiktų pavadinimais (daugiskaitinė gausybė sumažinta iki *šmotas, kuodelis, paklotas*). Samplaikinio junginio *pusė lup-ta, pusė skusta* semantika grindžiama opozicinėmis įvykio veiksmo (loginiu požiūriu) formomis. Prielaida šio frazeologizmo kilmei galėtų būti konkretus žuvies (daržovių) ruošimo maistui atspindys. Frazeologinio junginio ritmas grakštus, ritmingumo teikia vienodas skiemenų skaičius abiejose struktūrinėse dalyse. Grakšti garsinė išraiška (pasikartojantys garsai), tvarkinga forma prieš-tarauja semantiniam ištižimo, nevykėliškumo turiniui. Turinio ir formos neatitikimas tampa ironijos prielaida.

Idiomos *molio motiejus; muilo dėdukas* – labiausiai sustabarėję junginiai, kurių prasmė perdėm nutolusi nuo komponentinės reikšmės, kad, regis, ekstralingvistinė reikšmių motyvacija ne ką įmanoma. Atrodytų, jog šie frazeologizmai kilę dėl kokie asmens ypatybių. Išblėsus ryšiams su pradine situacija, posakiai galėję atitrūkti nuo konkretesnės išraiškos, abstrahuotis, įgaudami daiktavardinį pažyminį *molio (molio motiejus), muilo (muilo dėdukas)*. Bet tokiu sprendimu galima ir suabejoti, nes LKŽ VIII tome (p. 367) žodžio *motiejukas* II reikšmė aiškinama „2. Knv 'tokia kirmėlė'. Idiominį junginį *molio motiejus* transformavę išraiška *molio kirmėlė*, imame manyti, jog tai gamtos gyvio *slieko (kirmėlė* sin. *sliekas)* pavadinimu simbolizuojama subjekto vertė. Juk *motiejukas* 'maža tokios rūšies kirmėlytė (kirmėliukė)' būtų priesaginis derivatas žodžio *motiejus* 'didelė tokios rūšies kirmėlė'. Prijungta leksema *molio* rodo, jog ir išraiška *molio Motiejukas* (plg. „Žydrioji Laumė atgaivino piemenėlių nulipdytą *Molio Motiejuką*...“ – K. Kubilinsko knygos „*Molio Motiejukas*“ – V., 1963 bibliografinė anotacija) liečia nerealų subjektą, pasakos personažą (pasakose ir kirmėlytė gali versti žmogeliuku). Idiominį junginių metaforizacijos laipsnis pats stipriausias, dėl to galėtume manyti išraišką *molio motiejus* visuomet buvus bendrine, kurios II narys (*motiejus*) susipynė su homonimišku tikriniu variantu. Dėl homonimiškų formų vardo nominacija painiojama suvokiamu garsiniu ir rašytiniu pavidalu su bendrine (plg.: *Molio motiejus* – tik ant pečiaus gulėt SIK (LKŽ VIII, p. 340). *Molio motiejus* – tik ant pečiaus gulėt SIK (JP, p. 171). Kodėl gi *molio motiejus* (transformas *molio kirmėlė*) turi reikšmę 'ištižėlis, liurbis'? Lyginkime su įtariamam retrospektyvu *sliekų pavėsis*, kurį sememų *sliekas, kirmėlė* sinonimija leidžia transformuoti *kirmėlių pavėsis*. Bet transforme lyg ir pakito semantinis atspalvis, nes *kirmėlė* tokia junginyje jau tampa ryškesniu *gyvatės (angies)* simboliu. Genetinį transformo ryšį su semantika 'ištižės' rodo komponentas *pavėsis*, kadangi *kirmėlės (gyvatės, angys)* žiemoja *pavėsyje (= tamsoje)* ir tuomet jos yra nejudrios, lyg negyvos, 'ištižusios, nevykusios'. O *sliekas (kirmė-*

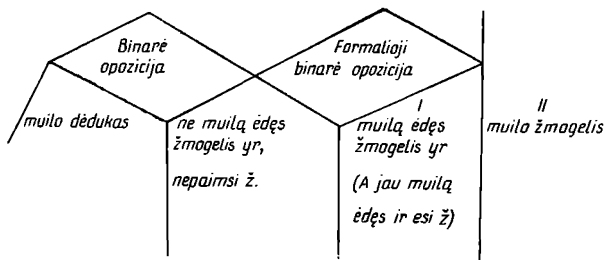
³ Apie okazionalinius (okaz.) ir uzualinius (uz.) junginius plačiau žr. [Kalinauskas, 1974, p. 9–10].

lė) molyje (molio kirmėlė) nejudrus (aplipęs moliu) kaip nejudri ir kirmėlė (gyvatė, angis) pavėsyje (tamsoje). Sememos *molis*, *pavėsis* savo tikslingais diferenciniais požymiais, skirtais parodyti 'ištižimą', manytume, gali išreikšti realų junginių *molio motiejus* ir *sliėkų pavėsis* retrospektyvinį ryšį. Tą įrodyti mums padėtų taikomas frazeologinės transformacijos principas (molio kirmėlė, kirmėlių pavėsis).

Bet neprarastų aktualumo ir versija idiomos *molio motiejus* atsiradimo faktą sieti su kokio nors konkretaus asmens nevykėliškumo, ištižimo ypatybe. Galėtume manyti priklausomybės kilmininku išreikštą giminystės santykį (plg.: *Molių* (tokia pavardė) *vaikas* jau raides įkanda Švn. A *Dumbrauckio Untanis* nepasirodė? An. Įkandin įslinko į vidų minėtasis Jonukas, vienturtis *Vingių sūnus...* Žem). Paprastai junginys su vietovardžiu ar asmenvardžiu turi regioninės vartosenos žymę (plg.: Užsimušė *kaip Jenkaus tekis* Ž. Nepriryn i nepriryn *kaip Onės karvė* Ž. Peilis – *gali joti i Rietavą* Ž. *Už kapeiką ir utėlę i Varšuvą nuvarytų* Pb). Idioma *molio motiejus* vartojama vos ne absoliučiam lietuvių šnekamosios kalbos areale, ir jos uzualumo žymė užmena dar vieną mįslę etimologizavime. Idiomos kilmę siedami su priklausomybės santykio išraiška, teisingiausia forma laikytume *Molio Motiejus*, o turėdami omeny vartosenos arealą, idiominio junginio semantiką manytume esant retrospektyviškai susijus su *sliėkų pavėsis*.

Idiomą *muilo dėdukas* atitinka metaforizuotas pozityvios semantikos junginys *ne muilą eđes* 'neištižęs' (Tas yr *ne muilą eđes* Šts). Tai eliptizuotas variantas frazės *Ne muilą eđes* žmogelis yr, nepaimsi Ž (*nepaimsi* – išreiškiamas susižavėjimas asmeniu, sustiprinamas frazeologinis vienetas *ne muilą eđes*, intonaciškai užbaigiant frazę). Formos *muilo dėdukas* ir *ne muilą eđes* sudaro binarę opoziciją. I transformacijos etapas žymi formaliąją (gramatinę) opoziciją (*ne muilą eđes* – *muilą eđes*; plg.: A jau *muilą eđes* ir esi Ž). II transformacijos etape išryškėja frazeologinės kompresijos galimybės (žodžių junginio semantika sukoncentruojama viename žodyje *muilo*, kuris geba maksimaliai simbolizuoti perkeltinę žymę komponentinėje sąaugoje). Idiominis vienetas *muilo dėdukas* ir transformas *muilo žmogelis* – sinonimiški junginiai (leksemos *dėdukas* ir *žmogelis* – subordinacinio giminės rūšies santykio ideografiniai sinonimai). Leistume sau prielaidą, jog *dėdukas* yra tik sinonimiškai pavartotas leksinis vienetas *žmogelis* (*žmogus*). Palyginkime: *sniego senis*; rusų – *снежная баба* ir *sniego žmogus* (šios frazemos semantika kitokia, terminologinė). Rūšiai esant antrinei, idiominį junginį *muilo dėdukas* laikytume susidariusį iš formos *muilą eđes* (apibendrintai – *muilo žmogelis*; plg. kreipinio forma *muile*, – niekinamas žmogaus ištižimas). Metaforiškumo laipsnis stipresnis idiomoje *muilo dėdukas* nei tokiuose posakiuose: *Gele-*

žinis žmogus – nežino nė kas ta liga Ž 'apie sveiką, stiprų'; Ka toks yr medinis (žmogus) Ž 'apie sustipusį, nerangų'. Metaforizacijos vyksmą idiomoje *muilo dėdukas* rodytų tokia schema⁴:

Įvardžio ar įvardinio prieveiksmio komponentą turį junginiai *niekur dedamas* (*dėtinas*), *niekam (ne)vertas*, *(ne)tikęs*, *nederąs* apibendrina asmens ištižimo būseną ir paskelbia galutinį, sakytumė, kategorišką sprendimą. Pavartoti su jaustuku, tokie frazeologizmai įgauna dar ryškesnę konotacijos žymę ir gali reikšti nepasitenkinimą asmeniu, nusivylimą dėl subjekto vidinio menkavertiškumo, ištižimo:

Ai ..*niekur dėsi* tuos savo paiparius (= nepadedančius dirbti paauglius)! Ž. E, *niekam tikęs* žmogus, a gali su juo pabūti (= gyventi) Ž.

Tokie „unilateraliniai“ [Назарян, 1976, с. 65] junginiai tampa gana ekspresyvūs, kai stilistiškai bespalvis apibendrinamasis įvardinis narys *niekam* konkretizuojamas. Plg.:

<i>niekam (ne)vertas</i>		<i>nevertas nei sulūžusio grašio</i>
		<i>nė kieno papadės nevertas</i>
<i>niekam (ne)tikęs</i>		<i>lapynei drožti tikęs</i>

Stilistiškai neutralių frazeologizmų lietuvių kalboje nedaug. Diduma jų nuspalvinti stilistine ekspresija, kuri ryškiausia asmenį charakterizuojančiuose junginiuose. Juose „atšviečia tai, kas nacionalinėje kalboje yra specifiška, tai, kas yra jos „charakteris ir fizionomija“ [Pikčilingis, 1975, p. 363].

СЕМАНТИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА И СТИЛИСТИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА ЛИТОВСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ, ПЕЙОРАТИВНО ОТРАЖАЮЩИХ НЕКОТОРЫЕ ЧЕРТЫ ХАРАКТЕРА ЛИЦА]

Резюме

В данной статье рассматриваются некоторые постоянные выражения со значением 'неудачный, вялый человек'. В литовском разговорном языке большая часть их имеет пейоративное значение, выражает различные оттенки иронии. Выделяются следующие группы

⁴ I – pirmasis transformacijos etapas; II – antrasis transformacijos etapas.

идиоматических выражений: 1) идиомы, возникшие на основе метафорического переосмысления природных явлений; 2) метафоризованные ФЕ, построенные на базе зооморфных определений; 3) ФЕ, созданные на основе переосмысления мифологических явлений; 4) ФЕ, метафоризованно переосмысляющие бытовые реалии; 5) идиомы с самой тесной семантической спаянностью; 6) ФЕ с местоименным компонентом *niekas* (ничто).

Выдвигаются два варианта объяснения происхождения исконно литовского идиоматического выражения *molio motiejus*: 1) указание на ретроспективную связь с идиомой *sliekų ravėsis* (досл. 'тень червей'); 2) объяснение происхождения в связи с личными качествами определенного лица. Происхождение идиомы *muilo dėdukas* (досл. 'мыльный дедушка') связано, на наш взгляд, с формой *muilą eđes* (досл. 'мыло евший') (обобщенно: *muilo žmogelis* – досл. 'мыльный человек').

Семантическая структура и стилистические свойства анализируемых фразеологизмов раскрываются методом фразеологической трансформации.

LITERATŪRA.

Берлизон, 1975 – Берлизон С. Б. Стилистический аспект значения (стилистическое значение) фразеологических единиц и методы его исследования. – В кн.: Проблемы семасиологии и лингвостилистики. Рязань, 1975, вып. 2, с. 214.

Гаврин, 1974 – Гаврин С. Г. Фразеология современного русского языка в аспекте теории отражения. – Пермь, 1974, с. 45–70.

Гвоздарев, 1977 – Гвоздарев Ю. А. Основы русского фразообразования. – Ростов, 1977, с. 22–73.

Жуков, 1978 – Жуков В. П. Семантика фразеологических оборотов. – М., 1978, с. 31.

Назарян, 1976 – Назарян А. Г. Фразеология современного французского языка. – М., 1976, с. 65.

Kalinauskas, 1974 – Kalinauskas B. Lietuvių liaudies šnekamosios kalbos frazeologija. – V., 1974, p. 9–10.

Paulauskas, 1977 – Paulauskas J. Lietuvių kalbos frazeologijos žodynas. – K., 1977.

Pikčilingis, 1975 – Pikčilingis J. Lietuvių kalbos stilistika. – V., 1975, t. 2, p. 363.

Sauka, 1970 – Sauka D. Tautosakos savitumas ir vertė. – V., 1970, p. 13.

Lietuvių kalbos žodynas. – V., 1968–1978, t. 1–11.

Vilniaus V. Kapsuko universitetas

Lietuvių kalbos katedra

Iteikta

1980 m. spalio 15 d.